
ФУТБОЛНОТО ХУЛИГАНСТВО И МЕРКИТЕ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СЪС СПЕЦИАЛЕН АКЦЕНТ ВЪРХУ МОДЕЛА В МАКЕДОНИЯ

Атанас КОЗАРЕВ*
Александра ГУТЕВСКА-МИЛИЧИНСКА**

Police services worldwide and most relevant experts at the problem in Europe and America, advantage given to the principle of police operational prevention before the criminal policy of strict orientation of penitentiary acting post delictum. In Germany, all police laws in the country, they have primary task in the fight against threats to social order and peace. Corporate Social prevention of sportsmanship hooliganism, just as hooliganism in general or at whichever is socially negative phenomenon should be exercised through three forms, through: 1) the general social prevention, 2) special social prevention and 3) individual prevention. Repressively – preventive police activity in the control and maintenance of public peace and order with situation of the occurrence of violent and aggressive behavior of football hooligans, requires the necessity of planned and programmed engagement of police and other state institutions. Thereby are optimizes the achievement of the strategic objectives at the criminal activity as an integral part of society's strategy in the fight against crime.

ПРАВНОТО РЕГУЛИРАНЕ И ФУТБОЛНОТО ХУЛИГАНСТВО

Футболното хулиганство представлява сериозна заплаха за спорта, тъй като продуцира актове на насилие и непристойно поведение от страна на зрителите на футболни срещи, както и на други спортни състезания. Явява се актуален обществен проблем с богата феноменология на агресивни, насилнически и девиантни актове, манифестирани от отделни индивиди и групи. Тъй като всяко организирано общество желае да контролира и предотвратява обществено негативните прояви и техните инициатори, в сферата на спорта съществуват основни общи европейски документи, както и правни регламенти, които са дял от националното законодателство на всяка държава. Основните общи европейски документи за спорта са: 1. „Европейска спортна харта“ от 1992 г.; 2. „Кодекс на спортната етика“ от 1992 г.; 3. „Принципи на политиката „Спорт за всички“

* Авторът е професор, доктор, декан на Факултета за детективи и криминалистика в Европейския университет – Република Македония.

** Авторът е доктор, Факултет за детективи и криминалистика в Европейския университет – Република Македония.

ки“ от 1976 г.; 4. „Конвенция за предотвратяване на насилието в спорта“ от 1985 г.; 5. „Конвенция за борба с допинга в спорта“ от 1989 г.; 6. „Решения на Първата европейска спортна конференция на Европейския съюз“ от 1999 г. Отделни документи за местната общност и спорта са: 1. „Европейска градска харта“ от 1993 г.; 2. „Резолюция 27 за спорта и местните власти“ от 1996 г.; 3. „Резолюция за медицинските аспекти на спорта“ от 1970 г.; 4. „Резолюция за хигиената в спортните обекти“ от 1972 г.; 5. Заключителен документ „Спортът и местната власт“, Мадрид, 1979 г.; 6. „Препоръка 16 за спорта и местните общности“ от 1996 г.; 7. „Заключителна декларация на Европейската конференция за спорта и локалните власти“, 1996 г.; 8. Заключителен документ „Приносите на спорта за заздравяване на демократичното общество“, Лисабон, 1997 г.

Основен документ с международно значение – дело на Съвета на Европа в Страсбург, е „Европейската конвенция за насилието и непристойното поведение на зрителите (публиката) на спортните прояви“, и особено на футболните състезания.¹

Репресивните и вторичнопревантивните мерки са насочени към начина, по който проблемът с хулиганите се проявява сам по себе си, и са под силното влияние на впечатляващи инциденти, каквато е например трагедията на стадион „Хейзел“. В тази връзка Съветът на министрите има приети значим брой препоръки: 1. Препоръка от 30.11.1993 г. за отговорностите на организаторите на спортни състезания; 2. Препоръка от 1.12.1994 г. за директна размяна на информация във връзка с международни спортни прояви; 3. Препоръката от 22.04.1996 г. за правилата за предотвратяване и контрол на инцидентите при футболните състезания (със стандартизиран формат, за да се улесни размяната на полицейските информации); 4. Резолюцията от 9.06.1997 г. за предотвратяване и контрол на футболното хулиганство чрез обмяна на опит, чрез забрани на стадионите и чрез медийна политика.

Също така позната инициатива е и „Наръчникът за международно полицейско сътрудничество и мерки за предотвратяване и контрол на насилието и безредиците на футболните състезания“ (Enforpol 37, 8358/99).

В Република Македония, когато става дума за футболно хулиганство, е важно да се изтъкне, че съществува *lex specialis* за регулиране на тази област – това е „Законът за борба с насилието и непристойното поведение на спортните състезания“, приет през 2004 г.² Вносителите на закона смятат, че с неговото приемане ще се „обезпечи сигурността на зрителите, състезателите и другите участници в спортните състезания и ще се осигури правна основа за санкциониране на насилието и непристойното поведение преди, по време и след края на спортните състезания. Също така ще се осигури защита на зрителите, които не нарушават обществения ред, и на страничните граждани и субекти и тяхното имущество. По този начин се постига и увеличаване на присъствието на спортните състезания, особено на младата популация, и се повишава спортната култура. Подтикват се младите да водят по-качествен спортно-съзидателен живот“³.

¹ Конвенцията е приета на 19.08.1985 г., като резултат след инциденти във Франция за Световната купа.

² **Официален** вестник на Р Македония, бр. 89, 2004.

³ Ibid.

РЕПРЕСИВНО-ПРЕВАНТИВНАТА БОРБА СРЕЩУ ФУТБОЛНОТО ХУЛИГАНСТВО – ОСНОВНИ ЗАБЕЛЕЖКИ

Един сегмент от обществената стратегия за организирана планово и програмноориентирана реакция против престъпността е криминалистическата стратегия. Доколкото обществената стратегия за борба против престъпността се схваща като реална система от теоретични и практически познания за глобалното дългосрочно планирано и програмирано репресивно-превантивно антикриминално действие на най-широк обществен фронт, дотолкова криминалистическата стратегия представлява значима подсистема, която има задачата да активира най-оптималните криминалистически средства, тактически начини и научни методи, които преминават през всички фази на криминалистическопознавателния процес, на специализиран и научнообоснован начин да се спрем типове престъпления с едни и същи или сходни криминалистически характеристики по начин на извършване и самите извършители на тези престъпни деяния. Операционализацията на тези цели (дефинирани в конкретни програми и проекти) на общността, с която на първо място се обезпечават мир, спокойствие и сигурност на гражданите чрез антикриминалната тактическа активност на полицията (във взаимодействие с останалите държавни и неправителствени институции), е във функцията ѝ на повишаване на доверието в полицията от страна на другите членове на обществото. Става дума за мерки и действия, които се планират и провеждат в такива специфични условия и ситуации, чийто ефект е детерминиран от: дефиниране на наказуемото поведение (престъпления и нарушения) на футболните хулигани и тяхното отдиференциране от останалите видове престъпни деяния със същите или сходни криминалистически характеристики; потвърждаване на етиологията (закономерностите, причините и условията) на появата на насилническото поведение на футболните хулигани като специфично криминално проявление; достигане до реална криминалистическо-тактическа диференциална диагноза; криминалистическа и криминологическа прогноза и планиране на футболното хулиганство като проявление на насилническата престъпност в рамките на криминалистическопознавателния процес.

Именно програмирането на престъпността в цялост и според определени негови типове на престъпните деяния с едни и същи криминалистически характеристики допринася за диференцирането и планирането на най-адекватни и най-ефикасни мерки и действия за превантивно-репресивно пресичане на престъпността и на авторите на криминални деяния.⁴ Към тези детерминанти М. Ангелески включва в стратегическото антикриминално действие и следните основни опори: криминалистическа превенция; провеждане на криминалистическо-регионален географски анализ; криминалистическо-информативно про-

⁴ Ангелески, М. Криминологично и криминалистическо прогнозиране на икономическата престъпност. – В: *Годишник на Факултета за сигурност и обществен ред*, Скопие, бр. 1, 1996/97, с. 74.

ектиране на средствата и методите като съставна част на тайния полицейски инструментариум.⁵

СЪСТОЯНИЕТО В РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЯ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕТО НА ФУТБОЛНОТО ХУЛИГАНСТВО

Анализът на досега прилаганите начини на действие на полицията указва на спазването на определени принципи. Част от принципите са заложени в научните теории на политиката или философията, но за полицията някои принципи изхождат от практиката.⁶ Могат да бъдат посочени следните:

- принцип на полицейско ненасилие – предполага, че полицията ще действва по-често по правилата на криминалистическата психология, отколкото с употребата на гумени палки и друг реквизит, докато ситуацията позволява това. Тактиката на „chichka“, която често се реализира, се основава на спазването на този стратегическо-тактически принцип;

- принцип на трансперентност (прозрачност) – реализира се в популяризирането на ненасилието от страна на полицията чрез средствата за масова информация;

- принцип на съразмерност – обвързва полицията да прилага най-мекото средство, което осигурява успех;

- статистически принцип – за който криминалистите смятат, че трябва да бъде изваден от полицейската работа като реликва от миналото;

- динамичен принцип – който трябва да замени властовия принцип.⁷

Вграждането на тези принципи в дейността на полицията означава утвърждаване на превантивния аспект и идея в работата на криминалната полиция и аналитичните звена, т.е. в създаването на съответни криминалистически модели и препоръки за разкриване, доказване, разследване и пресичане на насилието сред футболните хулигани.

Основна характеристика на борбата против спортното хулиганство трябва да бъдат възстановяването и функционирането на обществената превенция. Необходимо е тя да се води планово и да следва определена програма с очертани ясни цели, задачи и мерки, които чрез отделни програми трябва да ги осъществяват обществени субекти, които са призвани да се борят против тези негативни прояви. Полицията в превантивното действие, със своите пълномощия и средствата, с които разполага, следва да ги прилага в зависимост от това „как осъзнава и преценява потребностите, как диагностицира положението, как прилага мерки, утвърждава, употребява, координира операции и прави оценка на постигнатите резултати“.

⁵ Ангелески, М. В борбата против организираната престъпност е нужен системен научно-професионален подход. – В: *Годишник* на Факултета за сигурност и обществен ред, Скопие, бр. 1, 2001/2002, с. 97.

⁶ Алдерсон, Х. Полицията и правилата за поведение в либералните демокрации. – В: *Сигурност и обществен ред*, бр. 3, 1995, Скопие, с. 556.

⁷ Водинелиќ, В. Тактика на разкриване и противодействие на престъпността (особено в случаите на насилнически демонстрации). – В: *Сигурност и обществен ред*, бр. 4, 1993, Скопие, с. 613 – 621.

G. Kohlrieser⁸ смята, че вътре в структурата, в която действаме, не защитаваме и привеждаме в действие само закона, а и създаваме отношения в общността с цел директно участие в превенцията на насилието, превенция на убийствата, създаване на връзки между хората, които са заплашени, и организациите и се установява в кои могат да решат жизнените си проблеми. По мое мнение едва ли има държава или регион, където полицията да се слави с добра комуникация с обществото. Целта на полиция е не да бъде авторитарен, да доминира и действа авторитарно. Превантивният компонент в полицейската работа в същността си представлява осъществяване на по-добра комуникация между полицията и гражданите, развиване и усъвършенстване на отношенията между тях и осигуряване с това на включване на всички субекти в борбата против престъпността още във фазата *ante delictum*. В Република Македония с цел въвеждане на превантивния полицейски начин на действие се развива концепцията на полицейска работа в сътрудничество с общността (*Community Policing*) като философия и водещ принцип в ежедневната полицейска работа, в ежедневните полицейски отношения с местното население и членовете на общността. В нормативен аспект в Република Македония е ратифицирана „Европейската конвенция за насилието и непристойното поведение на зрителите на спортните прояви, в частност на футболните състезания“, а за нейното практическо прилагане е приет и „Законът за противодействие на насилието и непристойното поведение на спортните състезания“ като *lex specialis* за тази област.

В „Закон за противодействие на насилието и непристойното поведение на спортните състезания“ с цел превенция и намаляване на риска от прояви на насилие и непристойно поведение на спортните състезания като мерки, които са вменени на организаторите, са посочени следните: (1) да осигурят спортменското поведение на своя клуб и неговите запалянковци; (2) съответно да информират своите запалянковци (чрез срещи, издаване на бюлетини и др.); (3) да координират действията на клубовете при пътуванията на техните фенове на спортни състезания, на които техните клубове и запалянковци са гости; и (4) да уточнят кои спортни състезания са с висок риск и какви мерки следва да се предприемат съгласно този закон.

Също така организаторът е длъжен да създаде стюардска служба, която да обявява мерките за физическа сигурност и спазване на реда по време на спортното състезание. Стюардската служба е длъжна: да забрани достъпа в спортния обект, където се провежда състезанието, на лица, които са под въздействието на алкохол или на други упойващи средства; да не позволи внасянето или продажбата на алкохолни напитки в спортния обект; да не позволи внасянето в спортния обект на предмети, които могат да се употребят за насилие, или на транспаранти и надписи, подтикващи към расова, верска, национална или друга нетърпимост; и да предупреждава, съответно да отдалечи зрителите, от чието непристойно поведение може да се предизвика насилие на спортните състезания.

⁸ Kohlrieser, G., Postupak sa konfliktom. Стенографски запис на лекцията на 18.12.1990 г. във Факултета по криминални науки, Министерство на вътрешните работи – Република Хърватия, с. 7 – 11.

Организаторът е длъжен да реализира сътрудничество с Министерството на вътрешните работи за провеждане на мерките, които са насочени към опазването на обществения ред и спокойствие. Законодателят е предвидил и задължения на гостуващия спортен клуб в случаите, когато участва в състезание с висок риск.

Доколкото е налице стремеж да се обезпечи сигурност на спортните състезания, е необходимо с подзаконови актове да се конкретизират нужните мерки, субекти, критерии и контролни механизми в тази област.

Според V. Vodinelic⁹ в сектора „Футбол“ съществуват три степени на опасност. Полицията е длъжна да даде оценка на риска от възникване на опасни ситуации. От тази преценка зависи доколко и как тя ще бъде ангажирана. Полицейските проблеми се появяват преди, по време и след атрактивните състезания.

Действията на полицията съгласно дефинираните степени на риск от появата на опасни ситуации се реализират преди, по време и след провеждането на футболното състезание. Полицията следва да насочи своето внимание в посока постигане на договореност с клубовете чрез развиването на нова стратегия и философия – преговарянето. Практиката показва, че в най-голям брой случаи с преговаряне може наистина да се постигне това, което се желае.

A. K. Sloan в тактиката на полицията за осигуряване на обществения ред и спокойствие при провеждане на важни, по-големи футболни състезания изтъква, че отделно място заемат следните полицейски задачи: след като бъде уточнено времето на провеждане на футболното състезание, полицейските служители са длъжни да разработят и реализират оперативни планове; полицията следва да осъществи връзка с колегите си от гостуващия тим с цел да се обменят мнения относно опасността от поява на потенциални безредици и ексцесии, т.е. степента на риска; ако се предвидят нередности, сътрудничеството с клуба обезпечават входните билети да се продават с номерирани места; вътрешно разделяне на стадиона и отделни паркинги за автобусите и автомобилите със запалянковци от съперничещите си клубове; полицията е разположена на позиции около игрището преди появата на първите посетители; отделни полицейски сили са разположени в центъра на града с цел да се предотвратят възможни безредици преди, по време и след провеждането на състезанието; при самото начало на състезанието част от хората се разполагат сред масата зрители, като имат задължение да пристигнат първи на стадиона (за такива случаи се използват цивилни детективи като наблюдатели, които предотвратяват възможни джебчийски кражби). Когато тълпата се събере, тези полицейски служители се превръщат в „индикатори на симптоми на напрежение“ и ще бъдат свидетели на всяко нападение, преди то да достигне кулминация и застрашителна възбуда; да се осигури резерв от полицейски сили за края на състезанието и да се разположи около игрището“.¹⁰

Специално внимание полицията следва да посвети на всяко предконтролно място, тъй като още на тези позиции може да се извърши идентификация и разпознаване на проблемните фенове, хулиганите, на които целта им е да

⁹ **Водинелиќ**, В. Тактика... Цит. съч., с. 614.

¹⁰ **Sloan**, A. K. Nogometni huliganizam. – In: *Izbor*, Zagreb, 1 – 2/1990.

предизвикват нарушаване на обществения ред и спокойствие. Сред важните полицейски правомощия, които се използват на тези предконтролни места, са следните: легитимиране, обиск, задържане, изземане на предмети, които биха могли да причинят телесни повреди и материални щети. В тези ситуации голяма помощ на полицията оказват знанията за психологията на личността, тъй като визираната проблемна категория лица се стараят да демонстрират поведение, което въобще да не ги прави съмнителни, така че на тези предконтролни места те се чувстват, като че преминават през гранични пунктове, на които има допълнителна контрола.

Според V. Vodinelic¹¹ полицията преди състезанието (извън стадиона) ще осъществява (гранична) вътрешна контрола на пътищата към мястото на провеждането на състезанието – във влаковете, в автобусите, заради своевременното идентифициране на рисковите групи; ще извършва открито контролиране на насилниците (т.нар. „японско следене“) от началото на пътуването до отпътуването с продължаване на следенето до самото завръщане на феновете по техните домове; ще настройва своя информационен потенциал като начин на обща превенция; енергично ще предприема мерки още при първите индикации (както е описано по-горе); на футболистите, на съдиите и другите функционери, ако е необходимо, ще им осигурява и охрана.

Хулиганските изстъпления с определен интензитет продължават и по време на провеждането на самите състезания, на самите стадиони. Стадионите се превръщат в своего рода арени, където се започва с песни с най-разнообразно съдържание (от шовинистично до аморално), минава се през хвърляне на листовки и други предмети и се стига до употреба на разнообразни опасни средства. По такъв начин се доказват мощта и авторитетът на отделните запалянковски групи. Затова полицията следва да бъде качествено подготвена, да реагира и в такива случаи, под което се разбира: правилно предварително разположение на цивилните и на информационните членове на полицията вътре между самите запалянковци; всяка полицейска акция следва да бъде проведена в съответствие на криминалистичните начала на методическо и планово действие, бързина и изненада; еднолично ръководство на оперативно-тактическите мерки и издирвателните действия и др. с цел последващо разследване на всеки конкретен случай на нарушаване на обществения ред и спокойствие или друга проявна форма на престъпно деяние или нарушение.

В Република Македония полицейският аспект на проблема „футболно хулиганство“ се възприема като сегмент от областта на поддържането на обществения ред и спокойствие. Оттук за поддържането на обществения ред и спокойствие при провеждането на футболните срещи, за които съществуват индикации за евентуално насилствено поведение на запалянковците, или в случаите на важни международни състезания полицията изготвя оперативни планове за физическа охрана.

Схемата на организационната йерархична подредба на полицията в основни линии би могла да бъде представена по следния начин:

¹¹ Ibid., с. 618.

отговорен за цялостната охрана
заместник на отговорника за цялостната охрана
отговорен за цялостната охрана за JRM
заместник-отговорник за цялостната охрана за JRM
водачи на служебни кучета
служебни кучета
вход за интервенция
SEBR

Футболните стадиони в оперативните планове на полицията се разделят на:

стадион
сектори
подсектори
вътрешна охрана
външна охрана

Сред материално-техническите средства най-често са: автомобили за интервенция, радиостанции, мегафони, видеокамери, фотоапарати, метални огради и др.

В оперативните планове на полицията конкретно се прецизират задачите на всички субекти, които са:

а) Задачи на отговорника: да приема полицейските служители на договорено място и време; да извършва преглед на средствата и оборудването; да запознава служителите с плана на охраната; да свежда конкретни указания на самите работни места; да следи и координира планираните действия, да установява и поддържа контактите с организатора и OSL; да наблюдава цялостната ситуация; да осъществява прегрупиране на силите и средствата към застрашените участъци и да издава разпореждания за нормализиране на положението; след завършване на състезанието да прави кратък анализ на протичането на цялостната работа; при необходимост и преценка да задържа част от служителите на полицията до окончателното изтегляне на публиката и отборите; да изготвя писмен доклад за извършената физическа охрана.

б) Задачи на заместник-отговорника: като цяло е отговорен за стриктното провеждане на предвидените в плана мерки; инициира предприемането на определени мерки и действия, ръководи и командва при интервенцията в случаите на нарушаване на обществения ред и спокойствие.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Репресивно-превантивната борба с футболното хулиганство трябва да представлява част от обществената стратегия за борба против престъпността и да бъде функция на нейното практическо реализиране. Това по същество означава активиране на обществото в цялост, включване на всички негови институции, като семейството, училището, неправителствените организации, които е

необходимо ежедневно да работят за изграждането на хуманно и етично поведение от страна на футболните запалянковци.

Литература

1. **Ангелески, М.** Характеристики на насилственото и агресивно поведение по време на спортните състезания и насоки на обществената реакция. – В: *Годишник на Факултета за сигурност и обществен ред*, Скопие, бр. 1, 1999/2000.
2. **Ангелески, М.** Криминологично и криминалистическо прогнозиране на икономическата престъпност. – В: *Годишник на Факултета за сигурност и обществен ред*, Скопие, бр. 1, 1996/97.
3. **Ангелески, М.** В борбата против организираната престъпност е нужен системен научно-професионален подход. – В: *Годишник на Факултета за сигурност и обществен ред*, бр. 1, 2001/2002.
4. **Алдерсон, Х.** Полицията и правилата за поведение в либералните демокрации. – В: *Сигурност и обществен ред*, Скопие, бр. 3/95.
5. **Водинелиќ, В.** Тактика на разкриване и противодействие на престъпността (особено в случаите на насилнически демонстрации). – В: *Сигурност и обществен ред*, Скопие, бр. 4/93.
6. **Крапац, Д.** Институционални рамки на полицейските задължения и правомощия при наказателните дела във ФРГ. – В: *Македонско ревю за наказателно право и криминология*, бр. 1 – 2, Скопие, 2002.
7. **Kohlrieser, G.** Postupak sa konfliktom. Стенографски запис на лекцията на 18.12.1990 г. във Факултета по криминални науки, Министерство на вътрешните работи – Република Хърватия.
8. **Официален** вестник на Р Македония, бр. 89/2004.
9. **Sloan, A. K.** Nogometni huliganizam. – In: *Izbor, Zagreb*, 1 – 2/1990.